

УДК 614.8:631.3

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ В АПК УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Рогач Ю. П., к.т.н., доц.,

Комар А. С., асп.*

Таврійський державний агротехнологічний університет

Тел. (0619) 42-14-38

Анотація – робота присвячена аналізу професійної захворюваності в агропромисловому комплексі України та виявленню особливостей тенденції цього явища. Наводяться основні причини незадовільного стану та необхідні заходи щодо його поліпшення в сучасних умовах.

Ключові слова – професійне захворювання, охорона праці, агропромисловий комплекс, сільське господарство.

Постановка проблеми. Сільське господарство України є однією з основних галузей національної економіки. Сільське населення складає майже третину, але протягом декількох років відбувається зниження соціально-трудового потенціалу українського села. Це виявляється у скороченні кількості працюючих у сільськогосподарському виробництві, погіршенні стану загального та професійного здоров'я працюючих. Однією з причин цього є втрати робочого часу через непрацездатність внаслідок професійних захворювань.

Одним із основних завдань Державної політики в сфері охорони праці є проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих чинників, запобігання загрози здоров'ю та життю людей, викликаних умовами праці.

В основі причин низької виявленості професійних захворювань лежить складний комплекс соціальних, економічних та психосоціальних чинників.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми професійної захворюваності в сільському господарстві України досліджують Ю. Кундієв [6, 7], Ю. Коновалов [4, 5], А. Нагорна [7], Л. Керб [3], Д. Тимошина, А. Басанець. Вплив незадовільного стану охорони праці на рівень професійної захворюваності в аграрному секторі

* Науковий керівник – к.т.н., професор Рогач Ю.П.

© Рогач Ю. П., Комар А. С.

досліджував І. М. Подобєд.

Світовий досвід показує, що безпека праці є основною гарантією стабільності та якості будь-якого виробництва. Відсутність нещасних випадків та професійних захворювань позначається на професійній активності працюючих та моральному кліматі в колективі, а отже і на ефективності та продуктивності праці, скорочує витрати на пільги та компенсації за роботу в шкідливих та небезпечних для здоров'я умовах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Незадовільний стан умов і безпеки праці, високий рівень травматизму та професійних захворювань зумовлюються комплексом об'єктивних і суб'єктивних причин. Серед найголовніших з них є численні порушення чинного законодавства про охорону праці, з одного боку, та наявність суттєвих недоліків у цьому законодавстві, – з іншого.

Отже основними завданнями нашого дослідження є охарактеризувати основні причини виникнення профзахворювань в Україні, розглянути стан проблематики в АПК та запропонувати заходи що покращать існуючу ситуацію пов'язану з професійною захворюваністю в сучасних умовах агропромислового виробництва.

Основна частина. До професійних захворювань належать такі захворювання, які виникли внаслідок професійної діяльності працюючого та зумовлені виключно, або переважно впливом шкідливих речовин, певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою [2]. Перелік професійних захворювань затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2000 N 1662. Професійний характер захворювання визначається лікарською експертною комісією у складі спеціалістів спеціалізованого лікувально-профілактичного закладу згідно з Переліком спеціалізованих лікувально-профілактичних закладів, які мають право встановлювати остаточний діагноз щодо професійних захворювань, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.03.2003 N 133, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 10.04.2003 за N 283/7604 [2].

Професійні захворювання тісно пов'язані з гігієною праці. Саме гігієна праці дає чітке уявлення про причину захворювання – один або комплекс несприятливих чинників виробничого процесу, що впливають на людину. Кожному з них гігієністи праці дають якісну і кількісну оцінку, визначають часові показники їх дії.

Праця є основою діяльності людини, сприятливо впливає на її здоров'я і забезпечує добробут суспільства. Недостатнє технічне оснащення виробничого процесу, недодержання чітко регламентованих санітарно-гігієнічних норм призводить до виникнення патологічного процесу, який і назвали професійною

патологією, професійними захворюваннями [9].

Ряд професійних захворювань може формуватися при відсутності перевищення гігієнічних нормативів шкідливих чинників. Це, насамперед, алергійні, професійні хвороби шкіри (дерматити) та інші алергійні захворювання (алергійні риніти, бронхіальна астма та ін.). При високій напруженості праці в працівників часто формується гіпертонічна хвороба. Підвищена важкість праці також може приводити до розвитку патології системи кровообігу. Зазначені захворювання формуються, як правило, раніше професійних хвороб.

Таким чином, сучасний стан професійної захворюваності в Україні не відбиває фактичних умов праці. Рівень професійної захворюваності невиправдано нижчий – у десятки разів нижче, ніж у розвинених європейських країнах [10].

Основні причини низького рівня професійної захворюваності [10]:

1. Незацікавленість роботодавця в відшкодуванні збитку;
2. Незацікавленість лікувальної установи в діагностиці професійного захворювання внаслідок договірних інтересів з роботодавцем і складною процедурою підтвердження діагнозу;
3. Низька якість періодичних медичних оглядів;
4. Недосконалість системи обов'язкового соціального страхування;
5. Недосконалість трудового законодавства і медичних регламентів по проведенню періодичних медичних оглядів;
6. Протиріччя в документах, що регламентує питання класифікації умов праці, атестації робочих місць, проведення періодичних медичних оглядів;
7. Низька значимість здоров'я в структурі моральних цінностей сучасного суспільства;
8. Висока частка робочих місць із вкрай незадовільними умовами праці, на яких у працівників відносно швидко формуються важкі форми загальних захворювань;
9. Відсутність у списку професійних захворювань порушень здоров'я, обумовлених впливом психосоціальних факторів виробничої природи, у тому числі, професійного стресу і негативних міжособистісних відносин у трудовому колективі, а також надмірного трудового навантаження (переробки, цькування та ін.
10. Страх втрати робочого місця працівником.

Очевидно, що різке збільшення числа професійних захворювань, що виявляються вперше, не може відбутися протягом короткого проміжку часу без цілеспрямованої організаційної та методичної роботи, що потребує змін у структурі суспільної свідомості та істотного підвищення моральної цінності індивідуального і

колективного здоров'я на рівні держави, суспільства і особистості.

У таблиці 1 наведені дані щодо офіційно зареєстрованих випадків профзахворювань у сільському господарстві, які показують зміну цих показників за десятирічний період.

Таблиця 1 – Кількість випадків профзахворювань в Україні та в сільському господарстві України (за даними форми 4-ЗТ) [4, 8]

№ з/п	Показник	Рік		
		2000	2005	2010
1	Кількість найманих працівників в Україні, тис. осіб	16044	14005,3	12948,5
2	Кількість найманих працівників в сільському господарстві України, тис. осіб	2785,7	1437,3	905,9
3	Кількість випадків профзахворювань в Україні	2583	5962	6700
4	Кількість випадків профзахворювань у сільському господарстві	70	62	33
5	Кількість випадків профзахворювань в Україні на 100 тис. працюючих	16,1	42,5	51,7
6	Кількість випадків профзахворювань у сільському господарстві на 100 тис. працюючих	2,5	4,3	3,6

Розглядаючи статистичні дані (таблиця 1), можна зробити висновок, що справи не такі вже й погані. Кількість зареєстрованих випадків профзахворювань у 2010 р. склала всього 33 (менш ніж 50% їхньої кількості у 2000 р.). Кількість випадків на 100 тис. працівників хоча й збільшилась за десять років з 2,5 до 3,6, значно менша, ніж для України в цілому (51,7). При цьому велика кількість працівників (8,3% облікової кількості) працює в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам [5].

Аналогічні дані по Україні в цілому дозволяють бачити, як виглядає сільське господарство на загальному тлі. Так, за даними таблиці 1 побудовано діаграму «Динаміка випадків професійної захворюваності в Україні та в сільському господарстві України за період з 2000 по 2009 рік» (рис. 1).

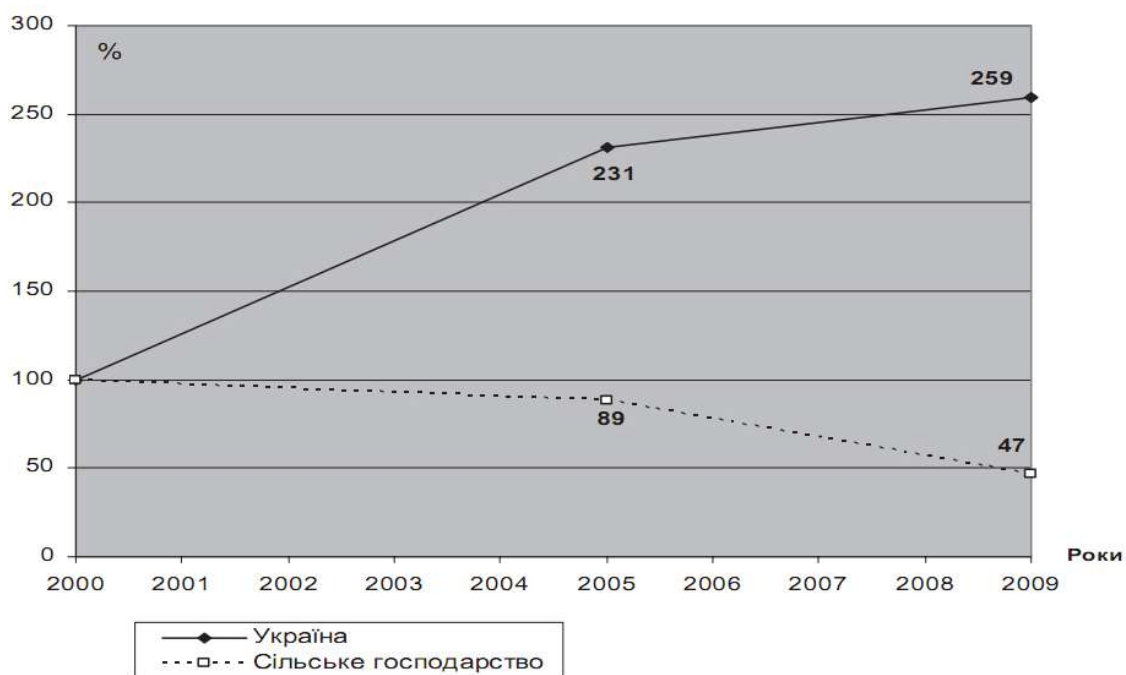

Рис. 1. Динаміка професійної захворюваності в Україні та сільському господарстві України за період 2000-2009 рр., % [5].

Як бачимо, абсолютна кількість зареєстрованих випадків професійних захворювань у сільському господарстві має постійну тенденцію до суттєвого зниження (у 2009 р. – 47 % від їхньої кількості у 2000 р.). Особливо вражають такі успіхи в порівнянні із таким же постійним погіршенням ситуації по Україні в цілому (у 2009 р. – 259 % від кількості у 2000 р.). У той же час необхідно зважати на те, що абсолютні цифри випадків профзахворювань у сільському господарстві не відображують реальний стан, бо за період, що розглядається, значно скоротилась чисельність зайнятих у галузі [4]

Стабілізація профзахворюваності за останні роки пояснюється не поліпшенням умов праці, а різким зниженням чисельності тих, хто працює, неповною зайнятістю робітників протягом робочого дня, погіршенням медичних оглядів, розладом системи пріоритетного медичного обслуговування працівників. А новою головною проблемою для нашого суспільства є масове приховування працівниками своїх захворювань від страху втратити роботу.

Прагнення зробити розбудову підприємств дешевою призвело до економії коштів саме на охорону праці, а поступове підпорядкування медичної служби адміністрації підприємств призвело до приховування професійних захворювань та травматизму.

Якщо раніше основними чинниками, що перешкоджали виявленню профзахворювань, були соціально-політичні, то зараз стали економічні [3]

Рівень професійної захворюваності прямо пов'язаний з умовами праці. Нині абсолютної безпеки праці досягти майже неможливо. Тому у контексті нової ідеології профілактичної медицини безпека на виробництві має розглядатись як прогнозування і оцінка ризиків та управління ними [6]. Причому маємо враховувати той факт, що, за даними Держкомстату України, в країні кожен четвертий (24,7%) працює в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормативам за параметрами вмісту пилу і хімічних поллютантів у повітрі робочої зони, вібрації, шуму, інфра- і ультразвуку, іонізуючого та неіонізуючого випромінювання, важкості і напруженості праці тощо. За даними Центральної санепідслужби МОЗ України, лише на 15–18% підприємств країни не виявлено серйозних порушень санітарних норм і не реєструвалися профзахворювання.

У сільському господарстві на тлі несприятливих умов праці спостерігається зниження показників профзахворюваності, що скоріше за все пов'язано з недостатнім їх виявленням через погіршення медичного та профпатологічного обслуговування сільського населення [1].

У структурі професійної захворюваності перше місце належить хворобам органів дихання (силікоз та інші форми пневмоконіозів, хронічні бронхіти). Вони стали сьогодні серйозною проблемою, причому не тільки гігієнічною, а й соціально-економічною. Наступні рангові місця посідають хвороби кістково-м'язової системи і сполучної тканини, вібраційна хвороба і кохлеарний неврит. Майже не реєструються численні професійні патології: захворювання шкіри (за наявності тисяч випадків контактних дерматитів та екзем); хронічні інтоксикації; електроофтальмії і перегрівання; гострі професійні отруєння (наприклад, пестицидами у сільському господарстві). Хронічні профзахворювання (пневмоконіоз, вібраційно-шумова патологія) частково реєструються на пізніх стадіях їх розвитку.

Найбільшу питому вагу мають пилова (50–60%) й вібраційно-шумова (до 20%) патології і захворювання опорно-рухового апарату (10–15%) за невеликої частки захворювань хімічного генезу (3–4%) та інших форм.

Зменшення ризику формування профзахворювань може бути пов'язане, зокрема, з неповною зайнятістю працюючих. Так, на початок 2002 року 13,3% штатних працівників по всіх галузях економіки були зайняті в режимі неповного робочого дня (тижня), у тому числі 22,6% — у промисловості; 6,9% — у сільському господарстві; 26,1% — у будівництві; 28,8% — на транспорті і т.д. Протягом останніх десяти років у половині випадків профпатологію

виявляють уже тоді, коли хворі звертаються до лікаря, а не під час планових медичних оглядів [7].

Усе це свідчить про необхідність шукати шляхи вдосконалення контролю за станом професійної захворюваності в Україні. Значні перспективи відкриває впровадження інформаційних технологій у систему охорони здоров'я, зокрема у профпатологічну службу як частину єдиного медично-інформаційного простору. Актуальним є створення спеціального реєстру – системи персонального обліку осіб з професійними захворюваннями. Використання засобів комп'ютерної техніки і досягнень сучасних інформаційних технологій дасть змогу здійснити довгострокове, персоніфіковане спостереження за цим контингентом працівників.

Якщо буде створений Державний реєстр професійних захворювань, з'явиться можливість здійснювати повний контроль за їх поширеністю серед працюючого населення, аналізувати причинно-наслідкові зв'язки та формування груп ризику.

Загальна організаційна структура Реєстру має включати всі рівні управління: районний, міський, обласний, республіканський (АР Крим) і державний. На різних рівнях виконуватимуться свої специфічні завдання: на регіональних — збиратиметься інформація для прийняття невідкладних оперативних рішень, на державному — узагальнюватиметься інформація для відпрацювання стратегічних рішень тощо.

Для поліпшення ситуації з професійною захворюваністю необхідно постійно об'єднувати зусилля керівників підприємств, поліклінік, лікарень, санепідстанцій, науковців, юристів, соціологів та інших фахівців з метою розробки і впровадження ефективних профілактичних технологій з урахуванням особливостей умов праці і структури профзахворюваності. Маємо прагнути відродити, а там, де це неможливо, створити прийнятну для сучасних умов виробничу медицину на підприємствах АПК.

Міністерства і відомства, управлінські структури всіх рівнів мають здійснювати постійний контроль за дотриманням санітарного законодавства як у процесі експлуатації діючих, так і при проектуванні нових підприємств, впровадженні новітніх технологій, передбачивши їх безпеку. Повнота та якість проведення попередніх і періодичних медичних оглядів працюючих – важлива передумова чіткої організації всієї системи охорони праці [7].

Висновки.

1. За останні роки в Україні майже повністю зруйнована досить ефективна система медико-санітарного обслуговування працюючих в сільськогосподарському виробництві. На підприємствах суттєво скоротилась кількість медико-санітарних частин і оздоровчих пунктів,

які повинні були б здійснювати профілактику, діагностику, виявлення і лікування професійних захворювань.

2. Нагальним завданням сьогодні є реорганізація системи медико-санітарного обслуговування працюючих. Реформування потребує служба медицини праці. Однією з основних умов її успішної діяльності може бути об'єднання зусиль гігієністів та фізіологів праці, інженерів з техніки безпеки, організаторів виробництва і охорони здоров'я, економістів, юристів, соціологів тощо.

3. Істотних зрушень в зменшенні кількості та важкості професійних захворювань можуть принести заміна морально та фізично застарілого устаткування, приведення основних фондів підприємств у відповідність до нормативних актів з охорони праці, відновлення державної системи підготовки і перепідготовки робітників та інженерно-технічних працівників, впровадження і дотримання правил безпеки на виробництві, забезпечення працівників засобами індивідуального і колективного захисту.

4. Потребують постійного розширення наукові дослідження з пріоритетних проблем медицини праці, які б дали змогу поліпшити умови праці та зменшити кількість професійних захворювань в Україні.

Література:

1. *Ершова М.А.* Професійна захворюваність в сільському господарстві України / М. А. Ершова, И. Г. Белашова // Сб. Гигиена труда. – 2000. – Вып. 31. – С. 32–39.
2. Інструкція про застосування переліку професійних захворювань / Затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України, Академії медичних наук України, Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2000 № 374/68/338, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 24 січня 2001 р. за № 68/5259
3. Керб Л. П. Основи охорони праці: Навч. посібник. / Л. П. Керб – К.: КНЕУ, 2003. — 215 с.
4. *Коновалов Ю. І.* Зниження рівня професійної захворюваності – резерв збільшення трудового потенціалу українського села / Ю. І. Коновалов // Науковий вісник ЧДІЕУ №1(13) – 2012. – С. 115-119.
5. *Коновалов Ю. І.* Сучасні проблеми виробничого травматизму та професійної захворюваності в сільському господарстві України / Ю. І. Коновалов // Зб. Аграрна економіка КНЕУ ім. Вадима Гетьмана Т.3., № 1-2 – 2010. – С. 94
6. *Кундиев Ю.И.* Изучение профессионального риска на

Украине/ Ю. И. Кундиев , В. И. Чернюк, П. Н. Витте // Медицина труда и промышленная экология. – 1999. – №4. – С. 6-9.

7. *Кундієв Ю.* Професійна захворюваність в Україні (Соціально-економічний та гігієнічний аспекти) / Ю. Кундієв, А. Нагорна // Вісник НАН України. — 2003. — № 3. — С. 20-28.

8. Праця України у 2009 році / стат. зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2010. – 341 с.

9. Професійні хвороби та шляхи їх профілактики [Електронний ресурс] / Всеукраїнський портал з питань охорони праці // Служба охорони праці. – 12.09.2012 – Режим доступу до даних : <http://www.dnopr.com.ua/ot/ohoronapraci93.htm>

10. *Симонова Н.И.* Профессиональная заболеваемость и ее связь с фактическими условиями труда в современных условиях / д-р мед. наук Н. И. Симонова, Презентация (62 слайда) НИИ Медицины труда РАМН – Москва, 2008.

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ В АПК УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Рогач Ю.П., Комар А.С.

Аннотация - работа посвящена анализу профессиональной заболеваемости в агропромышленном комплексе Украины и выявлению особенностей тенденции этого явления. Приводятся основные причины неудовлетворительного состояния и необходимые меры по его улучшению в современных условиях.

FEATURES OCCUPATIONAL DISEASES IN MODERN CONDITIONS OF AGRICULTURE OF UKRAINE

Y.Rogach, A.Komar

Summary

Activity is dedicated to analyzes of occupational diseases in agriculture of Ukraine and identifying features of the trend of this phenomenon. The basic reasons for the poor state and the necessary steps to improve it in modern terms are presented.